

Inlägg

Redaktör: Kristina Räf
kristina.raf@lakartidningen.se

utifrån

Sjukt

Läkartidningens sista sidor, »Inlägg utifrån«, är ett forum för pennor som kan ge ett utifrånsperspektiv på hälso- och sjukvården. Avdelningen reserveras alltså för skribenter andra än läkare.

Veckans skribent

Nils-Eric Sandberg

Nils-Eric Sandberg var ledarskribent på Dagens Nyheter i 35 år, tillika krönikör under täcknamnen Sander och Sandeman. Skrev där mest om svensk ekonomi och annat elände. Även en del om sjukvårdsekonomi. Skolad i Lund. Han är idag frilansskribent, föredragshållare och författare.

En stor del av befolkningen är, alltså, inte sjukskriven. Frågan är vad detta beror på. Teknisk utveckling har rationaliserat sjukvården de senaste decennierna. Ett viktigt framsteg är att patienterna nu kan sjukskriva sig själva, den första veckan. Arbetet med diagnostik kan därmed avlastas sjukvården, och läkarkåren kan använda sin tid och kompetens till annat.

Patienter med dator kan sannolikt snart sjukskriva sig via Internet. Systemet fungerar därmed än mer effektivt.

Andelen sjukskrivna har fördubblats på fyra år, 1998–2002. Till detta kommer de som har sjukersättning från arbetsgivaren. Kostnaderna för sjukpenning stiger med närmare 80 procent 1998–2002. Ökningstakten ligger på 20 miljarder om året. Det är mer än halva försvarsbudgeten.

Om man utgår från att sjukskrivna är sjuka är detta allvarligt. Politiker och facket använder nu begreppen »ohälsa« och »ohälsotal«. Om sjukskrivning speglar sjuklighet har folkhälsan halverats de senaste fyra åren.

Enligt bl a arbetslivsministern Hans Karlsson beror denna halvering av folkhälsan på att arbetsmiljön försämrats. Kvaliteten på arbetsmiljön har alltså fallit med drygt 50 procent sedan 1998.

Förklaringarna kan vara två:

Dels har andelen tyngre arbeten ökat. Byggföretagen har slutat använda hissar; i stället bär byggarbetarna upp betong och tegel.

Motorsågar har blivit dyrare i drift; alltså tvingar skogsföretagen sin personal att fälla träd för hand, med kapsåg och yxa.

Vi vet av medicinhistorisk forskning att gångna tiders sjuklighet delvis berodde på att många bodde dåligt, i dra-

giga och fuktiga bostäder. Om vi tar in denna förklaringsfaktor säger den att för en del av befolkningen har bostadsstandarden halverats sedan 1998.

Dels ökar stressen. Sjukskrivningarna ökar särskilt bland dem som är anställda inom sjukvård och skola. Fördubblingen av sjukskrivningarna måste bero på att arbetstempot fördubblats. Lärarna har gett eleverna dubbelt så mycket kunskap. Det är givetvis påfrestande för båda parter. Frågan är varför inte också eleverna sjukskrivit sig, när de vacklar under denna tunga börda. Det kanske kommer, när de upptäckt att de tvingats lära sig för mycket.

En tredje orsak till ohälsan är att människor får för lite mat, och alltså utvecklar bristsjukdomar. En fjärde orsak är att många blivit överviktiga, dvs äter för mycket.

Om detta stämmer måste Hans Karlssons folkhälsopolitik bli mycket differentierad.

En titt i statistiken visar några märkliga korrelationer.

På slutet av sextiotalet reducerades

ILLUSTRATION: HELENA LUNDING

antalet karensdagar från tre till en. Då ökade sjukskrivningarna. På slutet av åttiotalet slopades den sista karensdagen. Då ökade sjukskrivningarna än mer.

Från 1991 infördes en karensdag, och ersättningsnivån sänktes. Då minskade sjukskrivningarna. På slutet av nittioalet höjdes ersättningen. Då ökade sjukskrivningarna.

I början av nittioalet steg realräntan, och arbetslösheten. Då sjönk sjukskrivningarna.

Jag har studerat hur förändringarna i realräntan påverkat ekonomin sedan 1921. Men det är först på 1990-talet jag sett att realräntan samvarierar med sjukskrivningarna.

Det blir givetvis en uppgift för riks-försäkringsverket, tillsammans med finansdepartementet och konjunkturinstitutet, att studera kausalsambanden bakom denna korrelation.

TCO råkade i ett anfall av intellektuell klarsyn (sådan kan inträffa i de mest oväntade sammanhang) kartlägga sjukskrivningens geografi. En närmare titt visade att sjukskrivningen varierar betydligt mellan olika delar av landet. Min egen observation: ju mer av älgjakt, desto mer av sjukskrivning.

Här finns ett intressant samband. RFV borde fortsätta analysen och visa hur älgjakt och sjukskrivning sammanfaller i tiden. Härav kan myndigheten dra intressanta slutsatser om älgjaktens effekter på folkhälsan. En kan vara: om vi låter älgarna vara i fred tillfrisknar befolkningen, åtminstone lokalt och temporärt.

Antag något i svensk debatt så ovanligt som ett historiskt perspektiv. (Många års lyssnande på riksdagsdebatter, mot kontant ersättning, och samtal med ungdomar har lärt mig att svensk historia börjar med ATP, 1960. För resone-mangets skull vill jag ändå gå än längre tillbaka.)

50–75 år tillbaka fanns en stor del av befolkningen i jordbruket. Mycket arbete gjordes för hand – gallra betor, plocka potatis, hässja hö. Ett ohyggligt slit. I byggandet fick arbetarna bära upp tegel och bruk.

Antag att dagens regler funnits på trettiotalet. Då skulle minst 75 procent av befolkningen varit sjukskriven eller förtidspensionerad.

Det är svårt att vara frisk. WHO har en hälsodefinition som kräver fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. Mycket få orkar nå upp till den.

I en diskussion i Lund om »health economics« ställde jag den naiva frågan: Hur kan ett försäkringssystem av-

göra vem som är sjuk, och vem som händelsevis är frisk?

Diskussionen ledde till slutsatsen: Svaret är omöjligt. Om vårdutbudet ökar, och priset sätts till noll, kommer allt fler att söka vård. I en mycket generös ekonomi kan nästan alla bli sjuka.

Det är inte konstigt. Alla kan känna sig antingen lite trötta, eller överansträngda, eller lätt deprimerade, eller, om inget annat rekvisit är tillgängligt, bakfulla.

Med tanke på systemets generositet är det märkligt att så många ännu inte är sjukskrivna. Vad beror det på?

En förklaring säger att somliga är gammaldags, fostrade i antika normer som säger att du ska arbeta och inte leva på andra. Dessa normer har många i den yngre generationen frigjort sig från, för att kunna leva mer självständigt.

Förr måste människor utan arvtagare försörja sig på arbete. Nu har det socialt rättvisa samhället skapat fler försörjningskällor, som A-kassa och sjukskrivning.

Problemet är att människor, oavsett galenskap i allt övrigt, ibland agerar ekonomiskt förnuftigt. Det innebär att de försöker få ett maximum av pengar med ett minimum av ansträngning. Då blir sjukskrivning det optimala.

Vi kan säga att systemet är gale. Problemet är att inom ett gale system kan individerna agera rationellt, för att för egen del få ut så mycket som möjligt. Den interna rationaliteten sammanfaller då med den totala irrationaliteten.

Ställd inför detta faktum säger då arbetslivsministern: Vi låter företagen betala.

Visserligen har sjukskrivningarna ökat mest inom den offentliga sektorn. Men en regering kan inte kritisera de offentliga arbetsgivarna; det skulle ge en så komplicerad ansvarsbild. Enklare är att ge företagarna skulden. De utgör ju bara 8 procent av väljarna. Och det måste vara de som slarvat med arbetsmiljön, så att den försämrats med 50 procent.

Och många är förbannade på företagarna, eftersom de ofta begär att människor i deras anställning ska arbeta. Visserligen mot kontant betalning – men ändå!

Nils-Eric Sandberg